

Tanácskozás a rajzoktatásról

Nem tudunk rajzolni. Generációk nőttek úgy fel, hogy a gimnáziumban nem tanultak rajzot. S nem dicsekedhetnek tudásukkal a mai fiatalok sem. Baj ez? — kérdezhetné a laikus. Hiszen csak kis töredékük készül képzőművészeti pályára. Baj bizony, nagy baj.

Mert a rajzolni nem tudás csak tünet: vizuális kultúránk hiánya van mögötte. Vagyis nemcsak a kezünk ügyetlen, hanem a szemünkkel, a szemléletünkkel is baj van. Nincs kifejlődve tér- és formaérzékelésünk, struktúra- és lényeglátó képességünk, képi emlékezetünk és fantáziánk — és még sok minden, ami a valóság megragadásának és reprodukálásának természetes eszköze kellene hogy legyen.

A Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége ezekről a kérdésekről tanácskozást rendezett. Elmondta véleményét számos szakma és tudományág képviselője — felelősséggel és figyelemmel. Úgy tetszett, friss levegő áramlott be az eddigi áporodott vitákba. Balogh Jenő, a Képzőművészeti Főiskola tanára bevezetőjében ezt mondta:

— Konferenciánkat számos hasonló előzte meg. A vizuális nevelés ügye azonban nem jutott előre, sőt, bizonyos szempontból még hátrányosabb helyzetbe került. Ez többek között azzal magyarázható, hogy eddig a rajzpedagógia elkötelezettjei vitatkoztak egymással, és kínálták fel tevékenységüket egy jórészt értetlen pedagógiai közegben. Most a termelés és a tudomány, a felsőoktatás képviselői fejtik ki álláspontjukat, tapasztalataik alapján nyújtják be igényeiket. Ez az új helyzet termelékenyebbnek és hatásosabbnak ígérkezik.

Két levél

Jakucs László, a földrajztudományok doktora a következő levelet írta Kurucz D. István festőművésznek.

Kedves Barátom!

Szeretnék néhány szóban tájékoztatni arról, hogy az egyetemi felvételi vizsgákon, majd a hallgatók oktatásában szerzett hosszú tapasztalataim alapján úgy tűnik fel nekem: egyetemi és főiskolai fiataloknak az évek múlásával egyre gyengül egyrészt a rajzkészség, másrészt pedig a tér- és időszemlélete. Évről évre súlyosbodó problémát jelent a hozzáánk kerülő fiatalok számára még a háromdimenziós térben el-

helyezkedő egyszerű jelenségek és folyamatok helyes tudati visszatükröztetése is. Hát még a térben látott jelenségek perspektivikus kapcsolatainak szóban, vagy pedig rajzban való lényegkiemelő visszaadása! Ez egyszerűen nem megy ma már. A legegyszerűbb táblai rajzok elkészítésénél is megáll a tudományuk.

Engem és kollégáimat nagyon aggasztanak ezek a tünetek, mert földrajz-oktatásunk hatékonysága el sem képzelhető bizonyos alapvető térbeli tájékozódóképesség és a térben lejátszódó földrajzi jelenségek elemi rajzbeli reprodukálási készségének hiányában.

A véleményem pedig minderről az, hogy a tünetnek nem fiatalságunk fokozatos elbutulása az oka, hanem valahol valami hibának kell lennie a rajzolási készséget fejlesztő alsó- és középfokú oktatásunk hatékonyságában. Te mint festőművész a tantervi és egyéb okokat bizonyára jobban érzed ennél. Ezért is szeretnék megkérni arra, hogy tájékoztass alkalomadtán, vajon közoktatásunk vezetői és legmagasabb képzőművészeti köreink tisztában vannak-e az általam írtakkal. Ha igen, tudnátok-e kezdeményezni valamit a jelenleginél hatékonyabb térszemlélet, perspektívalátás és ezek rajzbeli megfogalmazási képességének iskolai fejlesztése érdekében?

Válaszod vételéig is őszinte tisztelettel és meleg barátsággal üdvözöllek.

Jakucs László

Balogh István egyetemi tanár a Magyar Képzőművészek Szövetségéhez címezte levelét:

A Budapesti Műszaki Egyetem rajzi és formaismereti tanszéke évtizedek óta látja el a magyarországi építész-mérnök és építőmérnök hallgatók rajzi, formaismereti és kompozíciós képzését. Az utóbbi években az egyetemi rajzi oktatás óraszámja erősen csökkenő tendenciát mutat. Ez a tény párosulva a középiskolákból érkező hallgatók vizuális téren mutatkozó riasztó képzeltségével millió forintokban mérhető anyagi és forintban sem kifejezhető erkölcsi károkhoz vezethet már a közel jövőben is.

Azzal a kéréssel fordulok a Tisztelt Szövetséghez, hogy a középiskolai rajzoktatás erősítését a fent elmondott okok miatt szorgalmazni szíveskedjék.

Balogh István

Az emberiség előbb tudott rajzolni, mint írni. S míg a régi íráskor megfajtése fejtevést okoz a tudósnak, a rajznak van olyan mondani-valója, amely mindenki számára hozzáférhető. Világunk ma is tele van képi jelekkel — gondoljunk a térképekre, grafikonokra, a műszaki rajzra vagy a közlekedési táblákra —, a tájékozódásnak, az információközlésnek ma is elengedhetetlen eszköze a rajz. Ugyanilyen nagy szerepe van a megismerésben is. Ezt hangsúlyozta hozzászólásában dr. Karácsony Sándor egyetemi tanár, a Szegedi Orvostudományi Egyetemről.

Orvoslás és látás

Nem a közügyességet hiányolja elsősorban a hallgatóknál, hanem a lényeglátó képességet, a vizuális memóriát. Hiszen az orvostudomány bizonyos területei morfológiai ismeretekre épülnek. Megtanulásukhoz nélkülözhetetlen a szerkezet felismerése és annak memorizálása. A képi ábrázolás fontosságára az életjelenségeknek és azok paramétereinek a megjelenítését hozta fel példaként. „Az időegységben bekövetkező változások párhuzamos ábrázolása önmagában alkalmas volt új megfigyelések felismerésére az elmúlt évek során. Gondolunk itt a párhuzamosan regisztrált és ábrázolt keringési és légzési paraméterek képi megjelenítésére, sok csatornás regisztrálására.”

A rajzolási ismereteknek közvetlen szerepük van azoknak a struktúráknak megismerésében, amelyekről csak nehezen és nagyon körülményesen lehet szöveges leírást adni. Fontos szerepük van ezen kívül a kóros folyamatok felismerésében és memorizálásában. A képlátás közvetett hatása általánosabb és szélesebb körű. Javítja és fejleszt az arányérzéklet, segíti a szerkezetet alkotó elemek térbeli elhelyezkedésének és egymáshoz való viszonyának helyes elképzelését, az ismeretek elraktározását.

Dr. Varga Antal sebész, az Országos Traumatológiai Intézet munkatársa arról beszélt, milyen szerepe van a vizuális képességeknek mindennapi munkájában.

Baleseti sebész, elsősorban végtagsérülésekkel foglalkozik. Röntgenfelvételekkel szemléltetett előadásában elmagyarázta, hogy a törés nem más, mint tengelyeltolódás — ezt rögzítéssel kell megszüntetni, néha operálással. Már az ókorban gyógyították a töréseket — az orvostudomány-

nak ezt az ágát is a röntgenforradalmasította. Ahhoz, hogy valaki jó baleseti sebész legyen, nem elég a jó manuális készség, többre van szükség. Szerinte az iskolai rajzoktatásban sokkal nagyobb teret kellene adni a mozgás ábrázolásának, törvényszerűségeinek megértéséhez.

Tudnak-e rajzolni a mérnökök?

Tudvalevő, hogy a műszaki oktatás alapja a rajz, a mérnök így közli mondandóját, utasításait. Vagyis a műszaki pályán dolgozók — munkások, technikusok, mérnökök — közös nyelve a rajz: egy meghatározott technikai cél világos, egyértelmű kifejezése.

A tanácskozáson felszólaló mérnökök nem a műszaki rajz oktatását kérték számon a középiskolán, egybehangzóan a szabadkézi rajz becsületének visszaállítását sürgették. Vagyis azoknak a vizuális és manuális készségeknek a kifejlesztését, amelyek nélkül alkotó mérnök nem létezhet.

Csedreki László, az Egyesült Izzó hajdúböszörményi gyáregységének igazgatója így szövelt erről: — Több évtizedes vállalatvezetői gyakorlatom során módomban volt érzékeltetni azokat a problémákat, amelyek a rajztudás hiánya okoz a pályakezdő fiatal szakembernek, különösen a gépipari értelmiségnek. A szabadkézi rajzoktatásnak nem az egyenes következményeit hiányolom. A készség módszeres fejlesztésével a mérnöki gyakorlatban ki lehet alakítani a formális térlátást. De azt tapasztalom, hogy hiányoznak azok az indirekt képességek, amelyek a műszaki problémák megközelítésében, kezelésében és megoldásában nélkülözhetetlenek. Hiányzik az egészszítási képessége, a lényeg megragadására való törekvés, a helyes arányérzék, az alkotás izgalma és szépségének felismerése minden műszaki munkában.

Úgy gondolom, hogy a középiskolai oktatási rendszer túlzottan a racionalizmusra törekszik. Ez nem hozta meg a kívánt eredményt, ráadásul azzal, hogy a racionalizmus jegyében háttérbe szorította egy olyan tárgy oktatását, mint a szabadkézi rajz, pótolhatatlan hiányokat okozott generációk tudásában.

Takács Ernő, a miskolci Nehézipari Egyetem adjunktusa is a hallgatók rajztudását hiányolta.

Ismert jelenség, hogy az elsős elemista úgy olvas, hogy

közben nem érti a szöveget, annyira lekötí magának az olvasási technikának az elsajátítása. Sok egyetemi hallgató is így van: teljes figyelemmel a rajzolásra összpontosít, ahelyett, hogy természetes eszközként használni tudná.

— Összetett, bonyolult alakzatok — gépelemek, gép-egységek, alkatrészek — elképzelése, látása a műszaki rajz szabályai alapján még képzett szakembernek is gondot okozhat. Ilyenkor egy jó szabadkézi vázlat sokat segíthet. A tervezési feladatok elkészítését mindig megelőzi egy vagy több elvi vázlat (szabadkézi rajz), így a továbbhaladás sikeressége a hallgató térlátásától és kézügyességétől függ. Nem a rajztáblán kell a válogatást elvégezni, a skicceket kell eldobni.

Pótolni tudja az egyetem a hiányosságokat? Meg tudja tanítani a hallgatókat rajzolni? Erre a kérdésre az oktatók meglehetősen pesszimista válaszokat adtak.

Szügyi Editt, a Kertészeti Egyetem adjunktusa így nyilatkozott:

— A felsőoktatási intézményekben a rajzitanítás célja a rajztudás alkalmazásának, a szakmai ábrázolásnak vagy a speciális vizuális közlésnek az elsajátítása. A tananyag nagysága és a korlátozott óraszám miatt már nincs mód alapozó rajzoktatásra.

Hasonló véleményen volt **Nagy Ottó**, a Miskolci Nehézipari Egyetem adjunktusa is.

— A társadalomnak jelentős részét teszik ki azok a szakemberek, akik munkájukban a rajzra, rajzolásra, ábrázolásra vannak utalva. Ezeknek a szakembereknek a zöme a szakmai ismeretekkel együtt kénytelen a rajzolás is megtanulni, ami nem jelent természetesen egyúttal a szerkesztési készség, a térérzékelés, a térszemlélet, a formaérzékelés kifejlesztését. Az egyes szakmákhoz kapcsolódó rajzoktatás annyira témaorientált és szűk körű, hogy attól képességfejlesztést elvárni nem lehet.

Takács Ernő szerint pedig mire a műszaki egyetemi hallgató eljut a magasabb évfolyamokig, ha „vért izzadva” is, de meg kell tanulnia vázolni, vázlatokat visszaállítani, visszolvasni. A cél az, hogy ezt ne vért izzadva ériék el. Ebben segíthet a középiskolában szerzett rajztudás.

Valamennyi hozzászóló egyetért abban, hogy nemcsak az időhiány gátolja az egyetemi rajzoktatást, hanem ebben az életkorban már nem alakítható annyira a diákok látása. — A középiskolában kihagyott évek alig pótolhatók — mondta **Pongrácz Pál** egyetemi tanár (BME) —, hiszen a térbeli lá-

tásmód, az arányérzék, megfigyelőkészség hosszú érési folyamat eredménye.

Amit nem lehet gépesíteni

Számomra meglepő volt a tanácskozáson, hogy a hozzászólások milyen egyöntetűen utasították el a gépek használatát, ha a kezünket vagy a szemünket akarjuk helyettesíteni velük. S meglepő volt az is, hogy ezek a megnyilatkozások elsősorban a mérnököktől származtak.

Az az oktatógép, amelynek segítségével a hallgató képernyőn szerkeszthet, s egy mozdulattal letörölheti a nem kívánt ábrát, lényegében nem tud többet, mint a palatábla, a palavessző. A számítógépes megjelenítés csak az ábrázolást gyorsítja meg, a tuskihúzó teszi fölöslegessé, nem helyettesítheti a térszemléletet.

Egyik hozzászóló — a magdeburgi egyetemen tapasztalatról beszámolván — agymosságának nevezte a gépesített oktatást, amely passzivitásra nevel. A filmvetítés, a diavetítés alatt nem jegyzetel a hallgató (nem is tudja a vizsgán rajzban visszaadni a látottakat), nem követi folyamatában az előadást — igaz, a sötétség oly andalító. A tesztől pedig valaki megálapította, hogy a modern alfabetizmus egyik formája: már sem írni, sem fogalmazni nem kell, csak vízszintes vonalat húzni.

Képi vagy fogalmi?

Gyakran találkozunk ezzel a szembeállításal: képi vagy fogalmi? Némelyek szerint a kisgyerek képi gondolkodása törvényszerűen adja át helyét az absztraktnak. S a vizuálitással leggyakrabban a tematikát helyezik szembe. Csakhogy a vizuális szemléletnek is megvannak a maga fokozatai, elvontabb stádiumai. Elvont viszonylatok is megjeleníthetők.

Szántó György matematikus, a KSH számítástechnikai központjának munkatársa arról beszélt, milyen óriási jelentősége van a matematikában a képi látásnak. A szervezésben és a számítógépek-nél például egyenrangú szerepe van a képi szimbólumoknak az absztrakcióval. Szántó György bűvös kockát tartott a kezében, mint ő mondta, szimbólum gyanánt. Szerinte nem véletlen, hogy az a Rubik Ernő találta fel, aki szobrásznak készült, építész lett, s most formatant tanít. Rubik Ernőt a hallgatók rossz térbeli tájékozódása készítette a szemléltetőeszköznek szánt kocka feltalálására. Szántó György azt tapasztalta, hogy a matematika-fizika szakos hallgatók síkbeli tájékozódásával és síkbeli ábrázoló-készségével is nagy bajok vannak. Márpedig aki nem lát képileg világosan, s nem

tud egyszerre egy-két dolognál többet a fejében tartani, az nem tud egy vállalatot szervezni. A fejlett belső látás, általában a látáskultúra nem esztétikai, hanem gazdasági, társadalmi probléma.

Ugyanezt a gondolatot fejtette ki **Nemcsics Antal**, a BME rajzi és formaismereti tanszékének docense.

A vizuális kultúrával kapcsolatban két gyakran felbukkanó téves álláspontot utasított el. Az egyik a műszaki oldalról való megközelítés: tudjanak a hallgatók jó, olvasható rajzot készíteni. A másik a művészet oldaláról: a felületi artisztikumra való törekvés. — A vizuálitásra való nevelés nem művészkedést jelent — mondta, — hanem az ipari, technikai fejlődés alapvetően fontos eszközét.

Minderről Japánban tett utazása is meggyőzte, ahol nemcsak a régi épületeken, kerteken, az ikebana művészetben, hanem a modern épített környezetben, a pályaudvarok, aluljárók gyalogos formáját irányító szín- és formajelek mindenki számára érthető ökonomiáján is egyértelműen tüdőződött a magas vizuális kultúra. (Bonyolult írásuk megtanulása maga is vizuálitásra nevel. Talán a jelek tizenöt-húsz évig tartó tanulása írja a tudatukba, hogy a még oly kicsi formai különbségek is megváltoztatják a képi jel értelmét, tartalmát?) Ez a vizuális kultúra nagyban hozzájárult, hogy Japán ipari nagyhatalom lett, hogy elektronikai és műszeripara példátlan fejlődésnek indult.

A mesterség dicsérete

És mit mond minderre a szakma? Miben látják a bajok gyökerét a képzőművészek és azok, akiknek közük van a rajzoktatáshoz?

— A parttalan változatoság korát éljük — mondta Balogh Jenő. Nincs hiány koncepciókban sem, technikákban sem. A szertelen véleménykülönbségek mögött fogalmi tisztázatlanság rejtőzik: beszélnek rajzitanításról, esztétikai nevelésről, művészeti nevelésről, vizuális nevelésről — ki-ki azt ért rajta, amihez kedve van. S a gyerekek szerte az országban textillel, gyurmával, műanyaggal, fűvel-fával ragasztanak, nyírnak, maszatolnak — csak rajzolni nem tanulnak meg.

A tanterv mindent megenged, nagyfokú szabadosságra ingerli a pedagógusokat. Némely passzusa oly fellengzős, hogy jó húszévi képzőművészeti pályafutás kevés ahhoz, hogy meg lehessen érteni — mondta **Tóth Sándor** szobrászművész, majd így folytatta: Meglepett, hogy majdnem minden korosztálynak javasolják a mintázást. S legjobb

tudásom szerint a rajzitanároknak egyetlen pedagógiai főiskolán sem tanítanak mintázást. Mi lesz ebből? Bab-szem-mozzaiok, gyurma-gügyögek.

A rajzolás önálló ítéletmondások sorozata. Csak a munkát lehet értékelni, a tehetséget nem. Ehhez pedig figyelem és fegyelem kell, amit csak a természet elmélyült tanulmányozásával lehet elérni. Annak idején, amikor a főiskolán a festőnövendékek korrigálásra vártak, már előre mondták **Kmetty János** szavait, amelyekkel be fog lépni a terembe: „Szín, tér, forma — figyelem, fegyelem.”

Széltében elterjedt az a divat-eszme, mely a gyermeki önállóság, a spontaneitás, az örökifejlesztés, a kreativitás bővítésében él. Közben pedig elfelejtődik, hogy csak az tudja magát kifejezni, aki birtokában van az ehhez szükséges eszközöknek. A mesterséget meg lehet, meg kell tanulni, tanítani. Miért rajzol a kisgyerek szívesen, s miért hagyja később abba? **Szalay Ferenc** festőművész, a szegedi Tömörkény Gimnázium igazgatóhelyettese bűnös tévedésnek nevezte a felújított gyerekrájkultuszt. A kisgyerekrájkultusz az ideál: az idősebbektől is ugyanazt a naivitást, „bájt”, spontaneitást várják el. Mesterséges megnyomortása ez a látásnak. A nagyobb gyerekek már nem tud, de nem is akar így rajzolni, másképpen meg nem tanítják meg, inkább abbahagyja a rajzolást.

Egységes követelményekre van szükség, a rajzoktatás becsületének megszerzésére, s mindenekelőtt a szakma mesterségbeli fogásainak elsajátítására.

Eddig a látélet. És hol az orvoslás? Az olvasó, aki szereti a szimmetriát, most nyilván a pozitív javaslatokat várja. Adósa fogok maradni, mert — bár hangzott el jó néhány javaslat — a tanácskozásnak nem volt célja, hogy valamilyen mindenre jó receptet adjon, újabb koncepciót találjon ki. (Szerkesztőségünk sem kíván egyetlen szakmai csoport véleményével azonosulni.) A cél a bajok feltárása volt, s a következők bemutatása, a szakma szembesítése az étellel, a gyakorlattal.

S ami ebből a szembesítésből következik: a rajz fontosságának, súlyának felismerése, az a törekvés, hogy a tárgy méltó helyet foglaljon el iskoláinkban. Ehhez pedig nem elég egyetlen konferencia, a szakma belső vitáira van szükség, a különböző vélemények meghallgatására, ütköztetésére. S azok összefogására, akik nélkül egyetlen lépést sem lehet tenni: a rajzitanárookra.

TIBOR KLÁRA